

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ; ПСИХОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

УДК 159.922.27

Т. В. Данильченко

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної, вікової та соціальної психології
Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка

ОЗНАКИ СОЦІАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ В УКРАЇНСЬКОМУ ВИМІРІ

У статті подано результати емпіричного дослідження ознак суб'єктивного соціального добробуту українців. Показано, що його ключовими компонентами є позитивні стосунки в сім'ї, соціальний комфорт, пов'язаний із перебуванням у дружній групі й контактами зі знайомими людьми, відчуття поваги з боку оточуючих.

Ключові слова: суб'єктивний соціальний добробут, соціальний комфорт, позитивні стосунки, бажаний соціальний статус.

Постановка проблеми. Останніми роками серед європейської наукової спільноти набувають поширення ідеї позитивної психології, засновником якої вважається американський психолог М. Селігман. Розпочалася активна дискусія щодо ознак оптимального функціонування (щастя, психологічного добробуту, процвітання тощо). Досить швидко виявилось, що узагальнені поняття, такі як задоволення життям, суб'єктивний добробут, щастя, важко піддаються операціоналізації.

Ступінь розробленості проблеми. У науковому дискурсі розпочалися пошуки більш конкретних понять, що описують окремі аспекти позитивного життя особистості. Значна увага приділяється соціальному виміру існування людини. Психологічна термінологія і в цьому ракурсі залишається неусталею. Використовуються такі терміни як «соціальний добробут» (А.А. Голіков, С.С. Гордєєв, А.Ю. Даванков, В.Н. Козлов), «соціально-психологічний добробут» (А.В. Добрих, К.В. Заболотських, В.А. Хашченко), «соціально-психологічний суб'єктивний добробут» (Р.М. Шаміонов, Б.А. Классов), «соціально-психологічні параметри якості життя» (В.І. Кулайкін), «психологічний комфорт» людини в суспільстві (О.А. Донченко), «соціальне самопочуття» (Л.А. Беляєва, Н.Г. Симонович, Я.Н. Крупець, Л.І. Михайлова, Н.Л. Баталова). Були запропоновані різноманітні переліки індикаторів соціального добробуту (І.В. Мерзлякова, Л.В. Рахліна, Дж. Роулз, Дж. Ейлес), однак вони здебільшого висвітлюють соціологічний ракурс.

У психології соціальний аспект найчастіше розглядається як чинник суб'єктивного добробуту (Е. Дінер, С. Оіші, Л. Тай, Д. Чен, К. Ріфф, серед вітчизняних учених – Г.М. Зараковський, О.Є. Боча-

рова, В.І. Кулайкін та ін.). Отже, за відсутності відповідного інструментарію суб'єктивний компонент соціального добробуту вивчений недостатньо: акцент робиться на функціональності соціальних систем (у соціології, економіці, політології), індивідуальних переживаннях із приводу соціального середовища, їхній позитивний аспект цікавить дослідників порівняно менше.

Метою статті є виявлення базових показників суб'єктивного соціального добробуту (далі – ССД) серед української аудиторії та з'ясування їх вкладу в загальний рівень суб'єктивного добробуту.

У дослідженні були використані такі методики: «Шкала задоволеності життям» (Е. Дінера (SWLS – Satisfaction with Life Scale) в адаптації Д.О. Леонтєва та Є.М. Осіна (2008); «Шкала суб'єктивного щастя» (С. Любомирський (SHS – Subjective Happiness Scale) в адаптації Д.О. Леонтєва та Є.М. Осіна (2008); «Методика діагностики психологічної межі особистості» (Т.С. Леві (2013); «Шкала психологічного добробуту» (К. Ріфф в адаптації Н.Н. Лепешинського (2007)); «Методика вивчення соціального добробуту» (К.Л.М. Кейєс (1998)); Анкета ESS (European Social Survey), раунд 6 (2013): модуль особистісного й соціального добробуту; блоки «Афект», «Поведінкове підтвердження», «Статус» із опитувальника SPF-IL А. Нісбойєр, С. Лінденберг, А. Бумсма, А.В. Брюрген (SPF-IL – Social Production Function Instrument for the Level of wellbeing, 2005).

У дослідженні взяли участь 172 жителі міста Чернігова (75,6%) й області (24,4%) у віці від 24 до 55 років (середній вік – 34,5 років), із них 123 жінки та 49 чоловіків; із вищою освітою – 49,4%, середньою – 32%; одружених – 59,4%, неодружених – 27,9%, розлучених – 11,5%. Респондентами стали

представники різних професій: психологи, працівники театру, освітніх і медичних закладів, водії, інженери, бухгалтери, держслужбовці тощо.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з афективної теорії Е. Дінера, найважливішими параметрами якості життя є задоволення особою власним життям та окремими його сторонами. Оскільки предметом нашого дослідження був ССД, нас цікавила передусім задоволеність стосунками різного рівня. Вивчалися «товсті» зв'язки (задоволення стосунками з рідними та друзями) й «тонкі» зв'язки (задоволення становищем у суспільстві та шляхами його розвитку).

Отже, можемо зробити висновок, що найголовнішими факторами переживання позитивного афекту щодо соціального оточення є стосунки в сім'ї та з друзями, а також високий рівень довіри до соціальних агентів.

Важливо, що ті стосунки, де людина мала можливість контролю (сімейні та дружні), викликали більше задоволення (порівняно із задоволенням своїм становищем у суспільстві загалом). Верхню частину шкали (5, 6, 7 балів) відзначили 87% респондентів, описуючи дружні стосунки, 80% – сімейні, 67% – із колегами, 50% – із сусідами. Загальним становищем опитувані виявилися менш задоволені. Свою соціальну ситуацію як позитивну описали 68% респондентів, становище в суспільстві позитивно оцінюють 38%, тоді як у державі – 18%.

Зауважимо, що оцінка власної соціальної ситуації пов'язана з оцінками ситуації в суспільстві загалом ($r=0,528$), становищем у сім'ї ($r=0,473$), становищем у державі ($r=0,439$) і стосунками з батьками ($r=0,422$). Цікавою виявилася ситуація внутрішньосімейних зв'язків респондентів: стосунки з інтимним партнером ($r=0,571$) впливають на сприймання сім'ї в тію самою мірою, що й стосунки з батьками ($r=0,543$), тоді як інші члени родини ($r=0,377$) й діти мають менше значення ($r=0,331$).

Очевидно, що сприймання становища в дружній групі залежить від оцінки дружніх стосунків ($r=0,544$), однак дещо неочікуваними виявилися кореляції між становищем у дружній групі та в групі колег ($r=0,502$). Імовірним поясненням цього феномена, на нашу думку, є можливість перетину дружніх і професійних взаємин у частини опитуваних. Сусіди й колеги часто оцінювалися

схожим чином, як і знайомі (відповідно, $r=0,482$ та $r=0,597$). Найбільшою мірою схожим чином оцінювали державу та суспільство ($r=0,644$), колег і знайомих ($r=0,597$) (усі наведені кореляції на рівні значущості $p \leq 0,01$).

З метою виявлення найбільш важливих стосунків для переживання позитивних емоцій був здійснений регресійний аналіз, де залежною змінною виступав рівень задоволеності життям (за методикою Е. Дінера), а незалежними – різні види стосунків. У процесі покрокової множинної регресії ($R^2=0,659$) загальна оцінка соціальної ситуації виявилася найбільш важливою незалежною змінною в рівнянні та пояснила приблизно 25,1% дисперсії задоволеності життям ($\beta=0,302$, $p \leq 0,001$; β – стандартизований коефіцієнт регресії). Взаємини з інтимним партнером (чоловіком/дружиною, коханцем/коханкою) були другою змінною й пояснювали додаткові 7,4% ($\beta=0,190$, $p \leq 0,007$). Стосунки зі знайомими людьми розглядалися як третя змінна та пояснювали ще 3,7% ($\beta=0,211$, $p \leq 0,002$). Останньою змінною були стосунки з батьками, яка пояснювала 2,1% ($\beta=0,173$, $p \leq 0,05$). Важливо відзначити, що взаємини з колегами, сусідами й дітьми не давали прибавки в частці пояснюваної дисперсії. Отже, задоволеність життя, безумовно, залежить від стосунків з іншими людьми, однак як референтні фігури для респондентів у період середньої дорослості є інтимні партнери, батьки та знайомі (ті, хто реагують на респондента, однак не пов'язані тісними кровними або психологічними зв'язками). Цікавим результатом є те, що колеги та сусіди не входять у коло спілкування, що викликає суттєві емоційні переживання.

Крім задоволеності різними видами стосунків, важливим компонентом ССД є переживання особистістю свого статусу. Соціальний статус позначає місце особистості в системі суспільних відносин і розкриває головні її функції як суб'єкта суспільних відносин, її діяльність в основних сферах життя, навіть оцінку діяльності особистості з боку суспільства, яка виражається в певних кількісних і якісних показниках (зарплатня, премії, нагороди, звання, привілеї), а також самооцінку, яка може збігатися з оцінкою суспільства. За 10-бальною шкалою середній показник сприйнятого реального статусу – 5,06, тоді як бажаного – 7,24. За частотою показники реального статусу розподілилися так: до 3 рівня – 18,1%, 4–5 – 36,8%, 6–7 – 30,4%,

Таблиця 1

Задоволеність своїм соціальним становищем (середній показник за семибальною шкалою)

	Сім'я	Друзі	Колеги	Соціальна ситуація	Статус*	Держава	Суспільство загалом
Задоволеність становищем	5,52	5,45	5,09	4,59	5,06	3,19	4,02
Бажання змінити	2,73	2,36	3,10	3,71	7,24**	5,18	4,81

*Статус вимірювався за 10-бальною шкалою

**Указаний бажаний для респондентів статус

вище за 8 – 7,6%. Зауважмо, що 7% указали неможливість визначення власного реального статусу (переважно чоловіки молодшого віку). Особливо цікавим є відсутність зв'язку між сприйнятим статусом і отриманим прибутком.

Неоднозначними виявилися результати щодо бажаного статусу. Так, метою респонденти вказали 7, 8 і 9 рівні (18%, 19,2% і 19,2%, відповідно). Вирахувавши різницю між рівнем бажаного та реального статусу, ми отримали такі дані: задоволені наявним соціальним становищем і не бажають нічого змінювати – 16,5%, підвищити свій статус на дві сходинки в особистій уявній ієрархії бажає 34,6%, на три й чотири – 16,5% і 15,8%, відповідно. Отже, мало тих, хто хоче жити «трошки краще» (9%), більше третини опитуваних бажають «перескочити» одну сходинку в соціальній ієрархії, а тих, хто хоче значно підвищити свій соціальний статус, стільки ж, скільки й тих, хто не хоче нічого змінювати.

Для того щоб з'ясувати внесок соціальних відносин у загальну картину переживання задоволеності своїм існуванням, був проведений загальний факторний аналіз загальних даних, під час якого було виділено сім факторів (53,226%).

У перший фактор (вклад у загальну дисперсію – 23%) увійшли такі змінні: якщо оцінити всі аспекти мого життя, можна сказати, що я щаслива людина (факторне навантаження – 0,815); позитивні стосунки з батьками (0,714); веду важливе і значуще життя (0,709); те, що я роблю, цінне й важливе (–0,700); задоволений становищем у сім'ї (0,685); задоволений життям (0,683); був щасливий (0,673); визнаний близькими людьми (0,653); урахувавши всі обставини, наскільки задоволений життям сьогодні (0,651); порівняно з більшістю однолітків, я більш щасливий (0,645); отримую допомогу та підтримку близьких, коли її потребую (0,642); деякі люди задоволені життям, щоб не відбувалося, на мене це схоже (0,634); задоволення стосунками з інтимним партнером (0,610); зацікавлений своїми щоденними діями (0,605); позитивно оцінюю підсумки прожитого дня (0,595); оптимістично думаю про свою майбутню (0,574); надаю підтримку й допомогу близьким людям, коли вони цього потребують (0,572); довіряю інтимному партнерові (0,564); активно сприяю щастю й добробуту інших (0,557). Отже, можемо визначити цей фактор як «Соціальні індикатори щастя».

Важливо зазначити, що в цей фактор крім різних індикаторів переживання щастя й задоволення життям, увійшли показники стосунків із близькими людьми (батьками та інтимним партнером). Важливо, що в цю групу не були включені діти й колеги. Ці дані узгоджуються з результатами нідерландських учених, котрі вказують, що головний вклад у суб'єктивний добробут належить стосункам з інти-

мним партнером і друзями (13%), великій соціальній мережі та вищій успішності, порівняно з іншими добре знайомими людьми. Менш важливими були робота (8%) і діяльність у вільний від роботи час (7%), а анонімні безособові контакти (наприклад, у транспорті чи на вулиці) на суб'єктивний добробут майже не впливали (1%) [1].

У другий фактор (7,394%) увійшли такі дескриптори: задоволений спілкуванням (0,746); задоволений становищем у дружній групі (0,703); задоволений стосунками з членами сім'ї (крім дітей і батьків) (0,701); задоволений стосунками з друзями (0,694); здатний до дій, що важливі для мене (0,638); люди мене поважають (0,635); я – гарна людина (0,619); мої суспільні стосунки сприятливі та цінні (0,612); відчуваю, що люди ставляться з повагою (0,571); довіряю науці (0,529); не відчуваю себе самотнім (0,517); довіряю батькам (0,502). Цей фактор описує стосунки з друзями й іншим близьким колом (родичі), тому можемо позначити його як «Задоволеність дружніми зв'язками».

Третій фактор (5,801%) утворений такими індикаторами, як психологічна межа, що активно віддає (до людей) (–0,694); активно вбираюча межа (–0,679); соціальний внесок (0,646); нейтральна межа (–0,643); позитивні стосунки з оточуючими (К. Ріф) (0,595); межа, що не впускає (–0,590); проникна межа (–0,525); відчуваю, що є багато речей, на які здатен (–0,525); часто приймаю участь у громадській діяльності (0,508), можемо позначити як «Широкі соціальні стосунки».

У четвертий фактор (5,264%) увійшли такі змінні: довіряю парламенту (0,860)⁴ довіряю судам (0,813); довіряю уряду (0,802); довіряю поліції (0,785); довіряю армії (0,756); довіряю громадським організаціям (0,708); довіряю медичним закладам (0,661); довіряю навчальним закладам (0,636); довіряю політичним партіям (0,632); довіряю засобам масової комунікації (0,596), що дає змогу позначити цей фактор як «Довіра до суспільних інститутів».

П'ятий фактор (4,473%) ми можемо позначити як «Відносини в суспільстві», оскільки він утворений такими дескрипторами, як задоволений своєю соціальною ситуацією (0,629); задоволений ситуацією в державі (0,570); довіряю сусідам (0,564); більшості людей можна довіряти (0,563); задоволений становищем суспільства (0,545)⁴ задоволений стосунками із сусідами (0,529); шкала включеності (розуміння світу) (0,528); стосунки з колегами (0,509); стосунки зі знайомими (0,509); більшість людей виявляють справедливість (0,504).

Шостий фактор (3,708%) утворений такими дескрипторами: часто відвідую масові зібрання (0,736); витрачаю час на допомогу іншим (0,593); відвідую культурні заходи (0,526); стаж шлюбу (–0,508), тому ми пропонуємо його позначити як «Громадське життя».

У сьомий фактор (3,585%) увійшли такі індикатори, як відвідую церкву (0,614); довіряю економіці (0,558); відвідую спортивні заходи (0,520); довіряю Інтернет-повідомленням (0,501), що дає змогу позначити його як «Віра в глобальні сили».

Отже, попередній аналіз показав надзвичайно складну структуру переживань, пов'язаних із соціальним буттям людини, тому постає завдання виявити більш чітку структуру ССД. Найбільш важливим (результуючим) блоком ССД, на нашу думку, є афективне переживання соціального буття – зона соціального комфорту. Його складовими є оцінка свого соціального статусу в суспільстві; задоволеність комфортністю життя в спільноті; задоволеність станом суспільства; задоволеність взаєминами (сімейними, професійними, дружніми тощо), відчуття комфорту з іншими людьми: відчуття, що інші ставляться з повагою та приязню; відчуття належності, спільності з іншими; відчуття власної цінності для суспільства та групи.

Під час факторного аналізу змінних, що перераховують різні параметри соціального комфорту (додатково була включена задоволеність стосунками різного рівня), були виділені три фактори, що пояснюють 51,572% загальної дисперсії. У перший фактор (вклад у загальну дисперсію – 29,568%) увійшли такі змінні: позитивні стосунки з батьками (факторне навантаження – 0,784); якщо оцінити всі аспекти мого життя, можна сказати, що я щаслива людина (факторне навантаження – 0,815); задоволений становищем у сім'ї (0,783); задоволення стосунками з інтимним партнером (0,718); я – щаслива людина (0,711); визнаний близькими людьми (0,633); задоволений стосунками з членами сім'ї (0,604); веду важливе і значуще життя (0,544); моє життя близьке до ідеалу (0,519). Отже, цей фактор описує модель ідеальної сім'ї, що надає нам можливість позначити цей фактор як «Сімейний добробут».

У другий фактор (12,796%) увійшли такі дескриптори, як люди мене люблять (0,804); люди допомагають мені (0,746); люди звертають на мене увагу (0,709); люди турбуються про моє почуття (0,683); я відчуваю вдячність до інших людей (0,660); я впливова людина (0,587); я відомий своїми успіхами (0,565). Цей фактор описує реакції інших людей на адресу респондента, що дає змогу позначити цей фактор як «Позитивна соціальна реакція». Зауважмо, що в цьому факторі йдеться про задоволення соціальних потреб особи (допомоги, визнання, любові, успіху і статусу). Окремо ми намагалися з'ясувати, про яких «людей» йдеться, оскільки опис дескрипторів безособовий. Для цього був проведений регресійний аналіз, де залежною змінною були значення фактора, а незалежними – задоволеність усіма видами стосунків. У процесі покрокової множинної регресії була виявлена єдина незалежна змінна в рівнянні – сто-

сунки зі знайомими, що пояснила приблизно 7% дисперсії цього фактора ($\beta=0,265$, $p\leq 0,001$).

Третій фактор (9,207%) утворений такими індикаторами: моя поведінка слугує поштовхом для інших членів групи (0,759); я – важлива частина групи (0,733); я близький до інших людей у групі (0,732); люди прислухаються до мене (0,732); люди цінують мене як особистість (0,626); я вважаю, що моя робота має важливий результат для суспільства (0,609); задоволення становищем у дружній групі (0,539), що надає можливість позначити цей фактор як «Вплив у групі». Мається на увазі передусім дружня група: у процесі покрокової множинної регресії найбільш важливою незалежною змінною в рівнянні є стосунки із друзями, що пояснила приблизно 14,1% дисперсії цього фактора ($\beta=0,285$, $p\leq 0,001$). Взаємини зі знайомими людьми були другою змінною, однак вони пояснювали додаткові лише 2% дисперсії ($\beta=0,167$, $p\leq 0,05$).

Отже, за рівнем соціальної дистантності й значущістю для емоційних переживань, що впливають на соціальне самопочуття людини, найближчою та найважливішою для переживання щастя, що очікувано, виявилась сім'я (при чому неабияку роль у сучасних умовах українських реалій відіграє батьківська родина навіть у дорослих людей), на другому місці виявились «знайомі» (абстрактна група, куди увійшли й колеги, і сусіди, й інші люди, з яким утворені менш значущі соціальні зв'язки), на третьому – дружня група та можливість впливати на неї.

Для того щоб з'ясувати більш розгалужену структуру ССД, оскільки, на нашу думку, його не можна зводити виключно до задоволеності стосунками з сім'єю та друзями, був проведений покроковий множинний регресійний аналіз, де виявлялися зв'язки не тільки із загальним фактором ССД, а й із його окремими компонентами, оскільки ми припускали, що на різні типи стосунків будуть впливати відмінні чинники. Для зручності дані були розбиті на блоки.

Перший блок «Задоволення соціальних потреб» сильно пов'язаний із соціальним комфортом ($R^2=0,825$). Найбільш впливовим виявилось почуття поваги: змінна «люди поважають мене» пояснює 37% дисперсії загального фактору ССД ($\beta=0,362$, $p\leq 0,001$), що узгоджується з даними американських авторів про повагу як головну мету особистості в соціальних відносинах [2]. Цікавим, на нашу думку, є порівняно нижчий вплив наявності поваги на задоволення сімейними стосунками (3% дисперсії, $\beta=0,182$, $p\leq 0,01$), а також вищий і приблизно однаковий вплив поваги для задоволення дружніми стосунками (7% дисперсії, $\beta=0,271$, $p\leq 0,001$) та взаєминами зі знайомими людьми (8,2% дисперсії, $\beta=0,259$, $p\leq 0,001$). Важливим є отримання соціальної допомоги (14,9%

дисперсії загального переживання ССД, $\beta=0,277$, $p\leq 0,001$), яка сприймається чи не найголовнішою запорукою сприятливих сімейних стосунків (36,7% дисперсії, $\beta=0,581$, $p\leq 0,001$). Джерелом соціального комфорту (4,3% дисперсії загального ССД, $\beta=0,222$, $p\leq 0,001$) є насамперед дружня група (21,4% дисперсії, $\beta=0,402$, $p\leq 0,001$). Загальним чинником (без уточнення об'єкта стосунків) задоволення соціальним буттям є позитивне ставлення (прийняття) оточуючими (4% дисперсії, $\beta=0,212$, $p\leq 0,001$). Важливим для переживання загального ССД є схвалення дій оточуючими («люди вважають, що я роблю правильний вибір») (7,9% дисперсії, $\beta=0,293$, $p\leq 0,001$), особливо це стосується не стільки близьких (родичів і друзів), скільки знайомих і малознайомих людей (8,2% дисперсії, $\beta=0,407$, $p\leq 0,001$).

Другий блок «Конативний» значуще пов'язаний із соціальним комфортом ($R^2=0,728$), що підкреслює необхідність соціальної участі для досягнення суб'єктивного добробуту. Так, найбільш впливовим виявився соціальний внесок («Я вважаю, що моя робота має важливий результат для суспільства»), що пояснює більше ніж третина (34,7%) дисперсії загального фактора ($\beta=0,390$, $p\leq 0,001$). Відзначимо, що друзі особливо оцінюють значущість діяльності з погляду суспільства (37,1% дисперсії, $\beta=0,533$, $p\leq 0,001$) та особисту цінність («У мене є щось цінне, щоб віддати світу») (6,9% дисперсії, $\beta=0,273$, $p\leq 0,001$). Останнє впливає на стосунки зі знайомими людьми (2,4% дисперсії, $\beta=0,158$, $p\leq 0,05$), тоді як у родині важливою є щоденна діяльність («Те, що я роблю щодня, цінне й варте того») (9% дисперсії, $\beta=0,300$, $p\leq 0,001$). Третім за значущістю впливу (5,4% дисперсії, $\beta=0,203$, $p\leq 0,001$) є участь у суспільній діяльності, особливо це значуще для позитивних стосунків зі знайомими людьми (5,2% дисперсії, $\beta=0,205$, $p\leq 0,01$). Найменшу роль відіграють зустрічі для емоційного задоволення з іншими людьми (1,2% дисперсії загального фактору ССД, $\beta=0,113$, $p\leq 0,05$). Важливо відзначити, що для множинної регресії як залежні змінні були використані показники волонтерської діяльності, що не вплинули на показники дисперсії в жодному факторі. Цей факт може свідчити про низьку значущість волонтерської діяльності для респондентів (опитування проводилося протягом 2014 р.). Це підтверджується емпіричними даними. Так, на питання «Як часто в останні 12 місяців Ви займалися роботою для благочинних організацій або були волонтером?» відповідь «ніколи» надали 34,9% респондентів, «не знаю» – 8,7%, «менше ніж раз на півроку» – 15,1%, «раз на півроку» – 14%. Активних волонтерів виявилось 15%, із них 5,8% займається відповідною діяльністю щотижня, а 9,3% – раз на місяць. Небагато виявилось й часу, що відводять опитувані на подібне заняття. На пи-

тання «Скільки годин на тиждень Ви витрачаєте на допомогу іншим (не включаючи родину, колег і друзів)?» найпоширенішою відповіддю було «до години» (31,4%) та «2 години» (15,7%), а середній щотижневий час по всій вибірці становить 3,2 год. Отже, на протигагу західним дослідженням, де волонтерська діяльність уважається чи не найголовнішим джерелом позитивних переживань і критерієм нормальної соціальної адаптації (Т. Рат (2011) навіть виділяє окремий вид добробуту – добробут у середовищі проживання [3]), у реаліях українського життя волонтерська діяльність не є важливим чинником соціальної активності. Соціальна цінність вимірюється професійною діяльністю («роботою»). Чинником позитивних стосунків у сім'ї є щоденна діяльність, під якою розуміється виконання обслуговуючих обов'язків (особливо це стосується жінок).

Третій блок «Можливість впливу на оточуючих» відносно менше пов'язаний із соціальним комфортом ($R^2=0,661$). Як незалежні змінні тут були шкали керування оточенням та автономія. У процесі покрокової множинної регресії керування оточенням виявилось найбільш важливою незалежною змінною в рівнянні та пояснило приблизно 31,8% дисперсії загального ССД ($\beta=0,615$, $p\leq 0,001$), при чому особливо це керування стосувалося родини (10,4% дисперсії, $\beta=0,450$, $p\leq 0,001$) і друзів (12,9% дисперсії, $\beta=0,359$, $p\leq 0,001$). Неоднозначним виявився параметр автономії. Зокрема, деякі західні дослідники (Р. Райян, Е. Десі, Е. Бершейд, К. Шелдон) уважають, що автономія – важливий чинник добробуту, інші (Ф. Хьюперт, Т. Со) – зв'язку автономії із суб'єктивним добробутом не знаходять, тоді як треті (Дж. Пілявін, С.В. Зибіна, Е. Дінер) переконані, що автономія шкодить добробуту. У нашому дослідженні виявлено, що автономія по-різному впливає на стосунки різного рівня. Так, автономія пояснює 6,2% дисперсії загального соціального комфорту ($\beta=-0,278$, $p\leq 0,001$), при чому автономія негативно впливає на сімейні стосунки (8,6% дисперсії, $\beta=-0,320$, $p\leq 0,001$), однак очікується в стосунках зі знайомими («Люди вважають мене незалежною особою») (21,8% дисперсії, $\beta=0,467$, $p\leq 0,001$). Отже, можемо зробити висновок, що в українській культурі, яка тягнє до колективістської, автономія – позитивний чинник для ділових і товариських стосунків, однак негативний – для сімейних. ССД пов'язаний із можливістю впливати на близькодистантні групи (родину та друзів), тоді як щодо дистантних груп і суспільних інститутів виявляється «вивчена безпорадність»: люди не вірять, що вони можуть змінити щось у діяльності великих соціальних систем.

Блок «Позитивні уявлення» стосується уявлень про людей і соціальне середовище й значуще пов'язаний із соціальним комфортом ($R^2=0,726$), що свідчить про важливість соціаль-

них настанов щодо інших людей і спільнот для переживання ССД. Як незалежні змінні виступали показники довіри до людей і соціальних інститутів, а також загальні уявлення про соціальні системи. Так, найбільш впливовим виявився оптимізм щодо власного майбутнього, який пояснив 26,4% дисперсії соціального комфорту ($\beta=0,334$, $p\leq 0,001$), при чому особливо це стосувалося сімейного добробуту (24,8% дисперсії, $\beta=0,394$, $p\leq 0,001$). Важливим параметром ССД виявилася довіра до оточуючих людей, особливо близьких. Так, на першому місці виявилася довіра до інтимного партнера, ця незалежна змінна пояснювала 8,6% загальної дисперсії ($\beta=0,199$, $p\leq 0,001$), і 15,4% дисперсії фактора сімейного добробуту ($\beta=0,295$, $p\leq 0,001$). Статистично достовірним є зв'язок соціального комфорту з довірою до батьків. Ця характеристика обумовлювала 5,6% дисперсії загального фактору ($\beta=0,238$, $p\leq 0,001$) та 6% сімейного добробуту ($\beta=0,259$, $p\leq 0,001$). Зауважмо, що вплив на переживання ССД стосунків із батьками та з партнером приблизно рівний, що свідчить про достатньо сильний вплив батьків на подальше життя навіть дорослих дітей в Україні. Очікувано значущий вплив здійснюють дружні стосунки. Зазначимо, що довіра до друзів дещо менш впливає на переживання, пов'язані із соціумом. Цей параметр пояснює 1,2% дисперсії загального фактору ($\beta=0,118$, $p\leq 0,05$) і 12,5% дисперсії фактора соціального впливу ($\beta=0,294$, $p\leq 0,001$). Третім за значущістю впливу (6,1% дисперсії, $\beta=0,190$, $p\leq 0,01$) є позитивне уявлення про суспільство («Наше суспільство – сприятливе місце для людей, що в ньому проживають»), при чому цей параметр обумовлює дисперсію фактора сімейного добробуту (1,4% дисперсії, $\beta=0,122$, $p\leq 0,05$) та соціального впливу (3,2% дисперсії, $\beta=0,181$, $p\leq 0,01$), а соціальна реакція оцінюється насторожено («Виходячи зі шляху розвитку, мені важко надіятися на позитивне майбутнє світу») (7,6% дисперсії, $\beta=0,226$, $p\leq 0,01$). Важливим елементом ССД є віра в можливість планування власного життя. Ця характеристика («Мені подобається будувати плани та працювати над їхнім утіленням») пояснює 2,7% загального фактору ($\beta=0,158$, $p\leq 0,01$), однак особливо обумовлює дисперсію (5,4%) фактора соціального впливу ($\beta=0,219$, $p\leq 0,01$). Отже, на думку респондентів, дружні групи більшою мірою сприяють реалізації особистих планів (менше їх порушують), однак досягнення цілей пов'язується саме із сімейною підтримкою: змінна «Наскільки ви змогли реалізувати власні цілі» пояснює 2% дисперсії фактора соціального комфорту в сім'ї ($\beta=0,132$, $p\leq 0,05$). Отже, саме сімейна підтримка найсильніше впливає на впевненість у майбутньому, реалізацію цілей і позитивні уявлення про інших людей загалом і окремих осіб зокрема.

Параметри усвідомленості життя утворюють блок «Евдемонія» ($R^2=0,606$). У процесі покрокової множинної регресії найбільш важливою незалежною змінною в рівнянні виявилася «Мета в житті» (за методикою К. Ріфф). Вона пояснила приблизно 27,2% дисперсії соціального комфорту ($\beta=0,316$, $p\leq 0,001$). Іншими змінними були відчуття осмисленості життя (5,3% дисперсії, $\beta=0,173$, $p\leq 0,05$); оцінка життя як осмисленого (1,7% дисперсії, $\beta=0,152$, $p\leq 0,05$) і сенс того, що людина робить (2,4% дисперсії, $\beta=0,171$, $p\leq 0,05$). Відчуття сенсу життя особливо тісно пов'язане з фактором сімейного добробуту (21,4% дисперсії, $\beta=0,395$, $p\leq 0,001$), меншою мірою із впливом у дружній групі (4,1% дисперсії, $\beta=0,222$, $p\leq 0,01$). Змінна «У мене є відчуття спрямованості й мета в житті» пояснює 9,9% дисперсії фактора соціальної реакції інших людей ($\beta=0,253$, $p\leq 0,001$), що свідчить про важливість механізму соціального порівняння та зовнішнього підтвердження, особливо в умовах соціальних змін.

Висновки. Отже, соціальний комфорт пов'язаний із перебуванням у сімейній і дружній групі, контактами зі знайомими людьми, відчуттям поваги з боку оточуючих. Виявлена така особливість сприймання сімейної групи дорослими людьми, як включення в неї батьків, що зумовлює важливість для досягнення ССД сприятливих стосунків як між членами шлюбної пари, так і їхніх батьків. Стосунки з різними групами забезпечують задоволення відмінних соціальних потреб. Так, сімейна група повинна передусім надавати допомогу та підтримку, дружба – забезпечувати особистісне прийняття й повагу, знайомі та малознайомі люди – демонструвати повагу й схвалення дій. Треба відзначити, що повага не є елементом сімейного добробуту.

Оцінка стосунків у малих групах, на які людина може безпосередньо впливати, значна вища, ніж оцінка відносин в українській спільноті (особливо державних). Найвище оцінені дружні й сімейні стосунки, найнижче – сусідські. Автономія виявилася позитивним чинником для ділових і товариських стосунків, однак негативним – для сімейних.

Сприймання статусу особою відіграє меншу роль, ніж прагнення до поваги з боку оточуючих (особливо знайомих). Більшість респондентів прагнуть незначно (на 2 щаблі за 10-бальною системою) підвищити свій статус («жити трохи краще»). Отже, на протипагу поширеній думці, що українці орієнтуються на вищий клас, більшість були б задоволені належністю до так званого «середнього класу».

Найсуттєвішими компонентами ССД української аудиторії є задоволення соціальних потреб, участь у громадських справах, можливість впливу на оточуючих, автономія, позитивні уявлення про людей, наявність мети в житті.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у створенні надійного інструментарію для вивчення ССД.

Література:

1. Nieboer A., Lindenberg S., Boomsma A., Van Bruggen A.C. (2005). Dimensions of well-being and their measurement: The SPF-IL Scale. *Social Indicators Research*, 73, p. 313–353.
2. Tay L., Chan D., Diener E. (2014). The Metrics of Societal Happiness. *Social Indicators Research*, 117, p. 577–600.
3. Рат Т. Пять элементов благополучия: Инструменты повышения качества жизни / Т. Рат, Дж. Хартер ; пер. с англ. – М. : Альпина Паблишерз, 2011. – 148 с.
4. Rat T., Harter G. (2011). Pyat elementov blagopoluchiya: Instrumenty povysheniya kachestva gyzny [Wellbeing: The Five Essential Elements, 2010] Per. s angl. – М. : Alpina Publishers (rus).

Данильченко Т. В. Проблема социального благосостояния в украинском измерении

В статье приведены результаты эмпирического исследования признаков субъективного социального благополучия. Показано, что его ключевыми компонентами являются позитивные отношения в семье, социальный комфорт, который связан с членством в дружественной группе и контактами со знакомыми людьми, чувство уважения со стороны окружающих.

Ключевые слова: субъективное социальное благополучие, социальный комфорт, позитивные отношения, желаемый социальный статус.

Danilchenko T. V. Signs of social well-being in the ukrainian estimation

In article results of empirical research of signs of subjective social well-being are presented. It is shown that its key components are positive relations in a family, social comfort which is connected with membership in friendly group and contacts to familiar people, feeling of respect from people around.

Key words: subjective social well-being, social comfort, positive relations, desirable social status.